

РЕЦЕНЗИЯ

от

**Проф. д-р Николина Руенова Попова –Димитрова,
Международно висше бизнес училище – гр. Ботевград,
Професионално направление 3.9 Туризъм, Териториално управление на туризма,
върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната
длъжност „доцент“, по професионално направление 3.9 Туризъм,
(Интегрирано управление на туризма), обявен в ДВ бр. 87/19.10.2021 с кандидат
гл. ас. д-р Теодора Велева Ризова**

Рецензията е изготвена на основание **Заповед на Ректора № 3 РК 64/2.12.2021 г. и Решение на Научното жури от 4.01.2022 г.** Нейното съдържание е съобразено с изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Наредбата за развитието на академичния състав в НБУ. Структурата включва **увод, пет части и заключение.**

Увод. Персонална характеристика на кандидата.

Гл. ас. д-р Теодора Ризова е единствен кандидат по обявения конкурс. При направената проверка на предоставените материали за конкурса **нарушения в процедурата не са констатирани.** Спазени са изискванията на чл. 29 (1), 29 б (2), т. 1 и т. 2 от ЗРАСРБ и чл. 60 (1), чл. 61 (1)(2), т. 1 и т. 2 от ППЗРАСРБ. Отчетени са и указанията, дадени в Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Нов български университет – София.

Участникът в конкурса, гл. ас. д-р Теодора Ризова, е родена на 13.05.1969 г. Средното си образование придобива в 79 СОУ “Индира Ганди”- гр. София (1985 г.–1988 г.) с професионална квалификация „Програмист на ЕИМ“. През 2006 г. получава образователна степен „магистър“ по международен туризъм в Нов български университет – гр. София. За отличен успех е наградена с грамота от Ректора на НБУ.

От октомври- 2010 г. кандидатът е зачислен като **докторант на самостоятелна подготовка** към департамент „Икономика и бизнес администрация“ в Нов български университет. След успешна защита на докторската дисертация гл. ас. д-р Теодора Ризова е назначена за **асистент** към департамент „Администрация и управление“, а след успешно положен конкурс на 3.07.2014 г. е преназначена за **главен асистент доктор** в ПН 3.9 „Туризъм“ на Нов български университет.

В Нов български университет. гл. ас. д-р Теодора Ризова се посвещава на **активна административна и проектна дейност.** От 2012 г. до настоящия момент, тя е член на програмния и департаментен съвет и **програмен консултант към ФДЕНО на бакалавърските и магистърските програми** на департамент „Администрация и управление“. От 2014 г. е академичен наставник на студенти, участващи по проект „Студентски практики – фаза 1 и 2“.

Гл. ас. д-р Теодора Ризова е придобила значителен административен и преподавателски опит по програма Еразъм в Университет в гр. Лил- Франция (2016), KPSW- гр. Бидгощч-Полша (2017), Университет в гр. Келце-Полша (2018) и Университета в Хайлброн-Германия (2019).

Кандидатът се отличава с придобита експертиза **в публичния сектор, свързан с туризма** като експерт в БИС , в областта на стандартизацията на туристическите дейности, а от 2007 г. като член на Българската асоциация на експертите в туризма.

Като един от съоснователите на „Международен воден мост“ за България, вече десет години, тя организира и провежда, съвместно със студентите на НБУ, представяне на минералните водни ресурси на страната ни на сайта на ЮНЕСКО - на „Световния ден на водата“, с цел популяризиране на балнео и СПА дестинации.

Гл. ас. д-р Теодора Ризова е добре позната като професионалист, както сред академичните среди, така и в **деловите среди от туризма**. Като преподавател се ползва с особено уважение и сред колегите, и сред студентите.

I. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания и изискванията на Нов български университет

Въз основа на представените документи от гл. ас. д-р Теодора Ризова: самооценка за изпълнение на минималните национални изисквания и изисквания на НБУ за научна, преподавателска и творческа дейност за заемане на академичната длъжност **„доцент“**; справка за оригинални научни приноси към доказателствата по Приложение 2 на кандидата и положителната оценка на Комисията по качество към НБУ за откриване на процедура за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент” в област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.9 Туризм (Интегрирано управление на туризма) рецензентът констатира пълно съответствие на научно-изследователската и преподавателска дейност с ППЗРАСРБ и Наредбата за развитие на академичния състав на НБУ.

II. Изследователска (творческа) дейност и резултати

За участие в конкурса д-р Теодора Ризова е представила **2 самостоятелни монографии**, едната от които е **хабилитационният труд, 1 учебник** в съавторство, **27 статии, 1 студия, 16 доклада - 7 на английски език**. Общият брой публикации е **47** с обем **1091** страници.

Рецензентът приема всички представени публикации (**Таблица 1**)

Таблица 1. Публикации, представени по качествени и количествени признаци

№	Вид на публикацията	Авторство		Език на публикациите		Номерация в списъка на публикациите	Брой публикации	Брой страници
		Самост.	В съавт.	Бълг.	Англ.			
1	Монографии	2		3		(Б-3, Г-4 №1, Г-10 № 1)	2	590
2	Студии	1		1		(Г-9 №1)	1	134
3	Учебник		1	1		Е-№20	1	50
3	Доклади	16		9	7	(Г-7 № 1,2,3,4,5,6,7,8,9) (Г-7 № 12,13,14,15,16)	16	123

4	Статии	27		20	7	(Г-7 №1,2,3,4,5,6,7,8,9, 10,11,12,13,14,15,1 6,17,18,19,20,21,22 .23,24,25,26,27	27	194
	Общо						47	1091

Публикациите на кандидата са рецензирани от хабилиитирани преподаватели, от НБУ, УНСС, СУ „Св. Кл. Охридски“ и др. . Те са отпечатани в университетски издателства и в „Аскони“ и са популяризирани чрез традиционните канали на книгоразпространението. Публикациите в съавторство съдържат указание за дялово участие на авторите.

1. Оценка на монографичния труд, творчески изяви или други публикации, съответстващи по обем и цялостност на монографичен труд, включваща оценка на научните и научно-приложните приноси на автора.

Монографията „*Интегрирано управление на туристическите комплекси*“ е представена за хабилитационен труд на кандидата. Тя е в обем 214 стандартни печатни страници, включително списък със 77 източника, от които 49 на чужд език. Структурирана е в увод, три глави, заключение и библиография. Монографията третира изключително актуална тема за управлението на съвременния туризъм в туристическите комплекси в Р. България – традиционни териториално-туристически структури на местно ниво. Те изпълняват ролята на опорни точки за постигане на устойчивост в развитието на туризма в регионален и национален план. Системният им характер определя и изследователския фокус, стъпващ на задълбочено разглеждане на теорията на системите в първа глава. Авторът успешно интерпретира, в първа глава, прилагането на системния подход в икономическата и социалната сфера на управление - сфери, в които най-съществено значение имат кибернетичният и синергетичният модел на управление. На базата на всеобхватен анализ на спецификата на двата модела на управление, във втора глава, авторът извежда обоснован извод за неприложимостта на кибернетичния модел на управление, подходящ за условия на централизирано планиране и управление. На съвременния етап от развитието на туризма, в условията на свободна и конкурентна икономика, според автора синергетичният модел на управление е подходящ за отворени териториални системи, каквито са туристическите, с определен тип на връзки – вътрешни, между структурните им елементи (подсистеми) и външни – между териториалните туристически системи и околната среда. Разработен е метод за измерването на синергетичността на туристическите комплекси. Основни аспекти на интегрираното управление - икономически, финансови, информационни на туристическите комплекси, както и моделите на интеграция са разгледани задълбочено в трета глава. Авторът е разработил и апробирал примерни алгоритми на процесите на интегрирано управление при взаимодействие с транспортни компании, с фирми, предоставящи допълнителни услуги и предлагащи стоки на туристите, с държавните органи и с органите на местната власт.

В качеството ми на рецензент на монографията, запознат в дълбочина с изследователския труд, имам основание да посоча следните основните приноси:

1. В теоретичен план

Обоснована е приложимостта на синергетичния модел на

управление на националните туристически комплекси като отворени системи с определен тип на връзки между структурните им елементи (подсистеми) и заобикалящата ги среда.

Разработен е интегриран модел на управление, който създава условия и възможности за развитие на регионалната икономика

2. В методичен план

Разработен е метод САФВ:С-consistency (системност), А-attractors (атрактори), F- fractals (фрактали), В-bifurcation (бифуркации). за измерване на нивата на системни връзки със синергетичен или кибернетичен характер. на туристическите комплекси.

3. В практико-приложен план

Апробиране на метода САФВ в пет туристически комплекси с разкриване на определени организационни диспропорции във функционирането им.

В заключение ще посочим, че трудът на кандидата притежава всички атрибути на задълбочено, самостоятелно проведено научно изследване с приноси в теоретичен, методичен и практико-приложен план. Получените резултати, изводи и препоръки очертават и бъдещи насоки за изследвания в тематичната област на труда.

2. Оценка на приносите в останалите приложени публикации (творчески изяви), направени след назначаването на академичната длъжност „гл. асистент“. Тя включва и оценка на изискването за рецензираност на изданията.

В групата на публикации извън основния хабилитационен труд основно място заема втората монография на кандидата „**Аграрен и селски туризъм- преосмисляне на възможностите**“. Авторът разглежда основните *теоретични аспекти* и въпроси, свързани с аграрния и селския туризъм, а така също обосновава: същностните характеристики, разграничаващи селския от аграрния туризъм; индикатори за създаване на партньорство между селския и аграрния туризъм; дефиниции на конкурентоспособността на селския и аграрния туризъм; клиентски профил на участниците в селския и аграрния туризъм.; мотивацията за избор на селски и аграрен туризъм; класификатор на туристическите услуги при селския и аграрен туризъм. *Методическите аспекти* на селския и аграрния туризъм са свързани с анализа и проектирането на обекти за селски или аграрен туризъм. Разработен е алгоритъм за изграждане на обекти за селски и аграрен туризъм. Авторът разработва моделите за устойчиво развитие на предприемаческата дейност в планинските и полупланинските райони на България, стъпващи на разкриване на ресурсния потенциал за селския и аграрния туризъм и диагностициране на състоянието му в планинските и полупланинските райони в страната.

Монографията има подчертан научно-приложен характер.

В групата по т. 2 кандидатът е представил 27 статии, 16 доклада, 1 студия, 1 учебник (в съавторство) - общо **45 публикации**. Посоченият брой говори в полза на кандидата не само като количествен показател, но и с ясно разграничение на неговия принос в представените трудове за участие в конкурса, а така също и за интердисциплинарна тематична обвързаност на изследванията. Представените 45 труда разглеждат основни аспекти, които рецензентът обособява в следните 5 тематични групи:

1. Управление /Регионално развитие/ на туризма (Г7 - № 4, 11,14,15,16,18,19, 21,23, 24)
2. Специализирани видове туризъм (Г7-№ 5,7,9,12,13,22,27)

3. Образование и обучение в областта на туризма (Г7-№ 6,10,25,26)
4. Туристически дестинации (Г7-№ 8,20)
5. Влияние на пандемията върху развитието на туризма (Г-7 № 1, 3)

Първото тематично направление включва десет труда, свързани с различни аспекти на

Управлението на туризма, включително регионално развитие, регионален маркетинг на туризма (Г7, № 4,11,14,15,16,18,19,21,23, 24). Това направление отразява трайния изследователски интерес на кандидата. То е първостепенно, не само като брой публикации - общо 10, но и като приносен характер в сферата на теорията, методиката и практическата приложимост на резултатите от изследванията. Трудовете разкриват особеностите, проблемите и насоките за териториалното развитие и управление на туризъм.

Някои от трудовете представят *оценъчна интерпретация*, например (Г7-№16), на концепцията за туристическо райониране от 2015 г. на Министерство на туризма, тясно свързана с традиционно дискуссионния въпрос за туристическото райониране на страната като инструмент за териториално управление и за регионален маркетинг. Специално внимание е отделено на ключов управленски подход, по-конкретно на *иновационния подход* към развитие на туризма в България със задълбочено разглеждане на въпросите, свързани с различните видове иновации (Г7,№11). Влиянието на хотелските вериги върху световната туристическа индустрия, с очертаване на общите тенденции на транс национализация на икономиката.(Г7-№4) също може да се отнесе към първата тематично направление.

Част от публикациите се отличават с подчертан практико-приложен характер, но стъпват на базови теоретични концепции и представи от теорията на туризма. Такива са трудовете, посветени на трансграничното сътрудничество между България и Сърбия в регион Монтана-Ниш: разработеният модел за развитие на туризма в посочения регион с практически решения за устойчиво и балансирано развитие чрез предлагане на интегрирани туристически продукти.(Г7-№18); разработените туристически маршрути на базата на фолклорното и етнографско културно наследство (Г7,№15). Към регионалните разработки се отнасят също така: трудът с предложен механизъм за трансформиране на едно художествено произведение в осъществим туристически маршрут в региона Кула-Зайчар-Видин“(Г7-№19) както и разработеният алгоритъм за реализиране на трансгранични проекти в областта на туризма по програми на ЕС Interreg-IPA България- Сърбия, Interreg V-A България- Гърция “(Г7-№21). Към тази група регионални разработки се отнася и публикацията за конкурентоспособен туризъм на Кюстендилски регион (Г7-№24) в която авторът защитава своето виждане за разработване и предлагане на различни специализирани видове туризъм в общ интегриран туристически продукт, чрез обединяване на възможностите на общините. Предимствата на защитените територии в България за екотуризъм са обосновани чрез използване на общоприети критерии“(Г7-№23).

Второто направление според рецензента е „Специализирани видове туризъм“ (Г7-№ 5,7,9,12,13,22,27) със 7 публикации. Броят на публикациите в това тематично направление свидетелства за траен интерес на кандидата към разглеждане на въпроси на алтернативния туризъм като „контрапункт“ на масовия, териториално и времево концентриран масов туризъм на 20 век. В изследователския фокус попадат развлекателният (Г7-№5), събитийният (Г7-№7), фестивалният .(Г7-№ 9) и орнитоложкият туризъм (Г7-№22). Акцентът в разработките е върху разкриване на съществените особености на различните специализирани видове туризъм и трансформирането им в туристически продукт.

Третото направление „Образование и обучение в областта на туризма“ (Г7-№

6,10,25,26) представя вижданията на кандидата за предимствата от прилагане на информационните технологии в електронното обучение в дигитална среда. Представено е авторското мнение за иновативните форми на дистанционно обучение по туризъм. (Г7-№6)

Четвъртото направление „Туристически дестинации“ (Г7-№ 8,20) –включва две разработки. В едната се разглеждат туристически дестинации на локално ниво, по-конкретно туристическите комплекси. Приносният им характер се свързва с проведения теоретичен анализ на подходите към управлението им. Защитава се *идеята за интегрираното управление* и се подчертава необходимостта от научни изследвания в областта на функционалните и пространствени характеристики на туристическите комплекси като база за определяне на ефикасността на централизираното и децентрализирано управление..

Петото направление включва два труда, посветени на най-актуалната тематика понастоящем - за въздействията на пандемията КОВИД-19 върху развитието на туризма. Авторът представя *модел за развитие на туризма* в условия на продължаващи ограничения. Обоснована е необходимостта от рестарт на туризма, както и иновативен подход към туристическото предлагане – нови продукти, съответстващи на новите потребности на туристите. Авторът защитава идеята за приоритет на регионализацията пред глобализацията на туристическата дейност.

Научната продукция на кандидата по конкурса за „доцент“ е с подчертана целенасоченост, аналитичност и практическо-приложна ориентация. Тя съдържа следните научните и приложни приноси извън основния хабилитационен труд:

1. Задълбочен теоретичен анализ на подходите към управлението на туристическите комплекси с изведени обобщения от методологично значение - защитена теза за необходимост от прилагане на интегрираното управление.
2. Разработен модел за развитие на туризъма на регионално ниво с практически решения за устойчиво и балансирано развитие чрез предлагане на интегрирани туристически продукти.
3. Разработен механизъм за трансформиране на обект на културно наследство в осъществим туристически маршрут.
4. Разработен алгоритъм за реализиране на трансгранични проекти в областта на туризма.
5. Обосновано авторско виждане за иновативните форми на дистанционно обучение по туризъм.
6. Разкрити на съществените особености на различните специализирани видове туризъм и трансформирането им в туристически продукт
7. Предложени практически решения за устойчиво и балансирано развитие чрез предлагане на интегрирани туристически продукти в трансгранични региони.
8. Представен модел за развитие на туризма в условия на продължаващи ограничения на пандемията от КОВИД-19.

Научната продукция на кандидата по конкурса за „доцент“ е с подчертана целенасоченост, конкретност, аналитичност, вкл. сравнителна, критичност и практическа ориентация на третираните въпроси, свързани с посочената по-горе проблематика. Тя съдържа следните **сравнителни предимства**:

- 1) Тематично разнообразие, обхващащо всички основни компоненти на туристическата система като териториална и производствена структура, даващо

реална и пълна представа за развитието на научното познание в областта на географията на туризма;

- 2) Изследване на ключовите аспекти, свързани с териториалното развитие на туризма - организация, планиране и управление;
- 3) Използване на широк арсенал от методи и оригинални методики, в съответствие с интердисциплинарния и хетерогенен характер на изследваните обекти и процеси;
- 4) Прилагане на емпиричен подход, обвързан с теренни проучвания, осигуряващ съществен фактологичен принос в развитието на теоретичната база на науката за туризма;
- 5) Подчертан регионален подход към изследване на проблемите, свързани с развитието на туризма, придаващ практическа стойност на разработките;
- 6) Изследване на актуални проблеми, свързани с управленската практика на териториално развитие на туризма в България, на различни пространствени равнища - свидетелство за конструктивния характер на научната продукция;
- 7) Голяма част от изследователската дейност на кандидата е резултат от участие в национални и международни проекти, което свидетелства за практическата „тежест“ на изследователската продукция;
- 8) Значителна част от изследванията са в съавторство с утвърдени изследователи в областта на туризма – доказва както способност за работа в екип, така и качествени натрупвания в изследователската дейност чрез добра школовка.

Приносите са лично дело на кандидата за «доцент»

3. Цитиране от други автори.

От представената справка от информационния център на НБУ „Анализ на цитирания СА – 3 -2021_Библиотека на НБУ_24.03.21 се установи, че кандидатът е цитиран от седем автори.

4. Оценка на резултатите от участие в изследователски и творчески проекти и приложение на получените резултати в практиката.

Кандидатът гл. ас. д-р Теодора Ризова е участвала като ръководител и експерт в разработването на три научно-практически проекти, които според рецензента имат пряка връзка с изследователската тематика на рецензираната продукция и са оказали въздействие върху постигането на високо качество на изследователската преподавателска дейност

III. Учебна и преподавателска дейност

1. Аудиторна и извън-аудиторна заетост, работа в електронния обучителен модул "MOODLE – НБУ", осигуряване на студентски практики и стажове, работа със студенти и докторанти.

Гл. ас. д-р Теодора Ризова изнася лекционни курсове по шест учебни дисциплини пред студенти от професионално направление 3.9 Туризм в ОКС „Бакалавър“ и три учебни дисциплини в ОКС „Магистър“.

Преподавателската дейност на кандидата се отличава с прилагането на широк арсенал от активни форми и методи на преподаване.. Предоставената справка за дългосрочно атестиране свидетелства за изпълнение на планираните дейности за научна заетост, съгласно плановете за всеки семестър.

Гл. ас. д-р Ризова е изпълнявала нормата за учебна заетост съгласно Наредбата за заетост през целия период над изискуемия норматив (по категория аудиторни 240 часа, извън

аудиторни 60 часа), както следва: реализирана натовареност 2014/2015- 356/870, 2015/2016 -370/1290, 2016/2017 -391/ 1590, 2017/2018 -486/1540, 2018/2019 -505/1596, 2019/2020 е 586/1715 часа.

В периода 2014-2021 кандидатът е бил научен ръководител на 36 студенти и е рецензирал-49 дипломни работи. Тя участва редовно в държавните изпитни комисии за защита на бакалавърски и магистърски тези и за провеждане на държавните изпити. (380 №1-2). Гл. ас. д-р Теодора Ризова активно участва и в практическото обучение на студентите. Тя организира и провежда практиките на студентите по екскурсоводство (3/39 1-7).

2. Оценки от анкетите на студентите.

Предоставена справка от Центъра за кариерно развитие и обучителни ресурси в НБУ свидетелства за висока оценка на кандидата за последните 10 семестъра (5 години). От максимална възможна 5,00 (3-35 № 1) д-р Теодора Ризова е получила отличен 4,65

IV. Административна и обществена дейност

1. Участие в колективни органи на управление на НБУ.

Справката за дългосрочно атестиране на кандидата показва, че той изпълнява своите професионални академични задължения, свързани с участието му в заседанията на Програмния и Департаментния съвет на НБУ. Кандидатът е програмен консултант на бакалавърските и магистърските програми към ФДНО (2014-2022г.) (И 44 №1-4)

2. Обществена активност.

Гл. ас. д-р Теодора Ризова е член на Българска асоциация на експертите в туризма(БАЕТ) и изпълнява функцията- експерт по туристически дейности от 2007 (Ж №23).

3. Привличане на студенти в програмата.

В качеството си на Програмен консултант от 2014 до 2021 г. д-р Теодора Ризова се е включвала активно в организирането и провеждането на кандидат-студентски кампании

V. Лични впечатления от кандидата (ако има такива)

Личните ми впечатления от гл. ас. д-р Теодора Ризова са много добри. Ще отбележа и лични впечатления от преподавателската дейност на д-р Теодора Ризова – демонстрира високи критерии към своята преподавателска дейност и високи критерии спрямо подготовката на студентите. Тя е преподавател, които с лекота и с висок ефект използва съвременните техники и технологии в образователния процес. Тя прави впечатление със своята всеотдайност в работата си със студенти, с отговорност към поставените ѝ задачи и прецизност в тяхното изпълнение. Между студентите и колегите се ползва с много добър авторитет. Позната е и се ползва са добро име в средите на туристическите браншови организации .

Заклучение

От проверката на документите по конкурса се установи , че нарушения в процедурата по избора за „доцент“ не са допуснати. Спазени са изискванията на чл. 24, ал.1, 27 (4) т. 1 и т. 2 от ЗРАСБРБ и на чл. 53 (1) и (2) и 57 (2) т. 1 и т. 2 от ППЗРАСРБ. Запознаването с документите по конкурса и оценката на публикациите на гл. ас. д-р Теодора Ризова ми дават основание да направя следните изводи:

1. В конкурса тя е единствен кандидат.
2. Притежава образователна и научна степен „доктор”.

3. Заема академичната длъжност „главен асистент“ във висшето учебно заведение, обявило конкурса.
4. Осигурена ѝ е необходимата аудиторна и извън аудиторна заетост.
5. Има публикуван учебник по преподаван от нея лекционен курс по основна учебна дисциплина.
6. Изнася лекции по 6 дисциплини от ОКС „Бакалавър” и 3 дисциплини от ОКС „Магистър” на НБУ.
7. Осъществила е научно ръководство на 36 студенти и е рецензирала 49 дипломни работи.
8. Кандидатства в конкурса с достатъчно по количество, несвързана с докторската дисертация научна продукция, включваща 47 труда, включваща 2 монографии , 1 студия, 1 учебник в съавторство, 16 доклади и 27 статии с общ обем 1091 страници.
9. От представените 47 научни трудове 7 са на английски език.
10. Документирани са 7 цитирания на кандидата от други автори.
11. В своята съвкупност оценените публикации съдържат безспорни научно-приложни приноси, с които се допълва и доразвива научното познание в областта на управление на туризма.

Заклучение

Обобщената ми оценка по критериите и показателите за учебната, научно-изследователска и административната дейност, свързана с конкурса показва, че главен асистент д-р Теодора Велева Ризова отговаря на изискванията на чл. 24, ал.1, 27 (4) т. 1 и т. 2 от ЗРАСБРБ и на чл. 53 (1) и (2) и 57 (2) т. 1 и т. 2 от ППЗРАСРБ, както и на Наредбата за развитие на академичния състав в НБУ за заемане на академичната длъжност „доцент” в професионално направление 3.9 „Туризм” (Интегрирано управление на туризма).

Гр. София
21.02.2022г.

Рецензент:
(проф.д-р Николина Попова)

Дата.....

Подпис